

Kerkstraat 75

Adres Kerkstraat 75

Plaats Wassenaar

Naam Warenar

Typologie Cultureel Centrum

COMPLEX PAROCHIEKERK ST. WILLIBRORDUS, KERKSTRAAT 75-79

* Cultureel centrum Warenar, Kerkstraat 75

* Parochiekerk, Kerkstraat 77

* Voormalige pastorie, Kerkstraat 79

Het complex bestaat uit de parochiekerk, de pastorie en begraafplaats en het patronaatsgebouw. Onderstaande beschrijving is van 1994, het gehele complex is toen op de gemeentelijke monumentenlijst geplaatst. De complexonderdelen parochiekerk, pastorie en begraafplaats zijn in 2002 aangewezen als rijksmonument en ingeschreven in het rijksmonumentenregister.

1. Korte geschiedenis

De historie van de parochie Sint Willibrordus gaat naar alle waarschijnlijkheid terug tot de tweede helft van de 12^e eeuw.

Aan de achterzijde van de Dorpskerk, die tot de reformatie als katholieke parochiekerk functioneerde, zijn nog enkele tufstenen restanten te vinden van deze eerste kerk. (Voor de gegevens over deze vroegste Wassenaars Katholieke kerk wordt verwezen naar "Uit de geschiedenis van de Dorpskerk in Wassenaar", J.P.M. Goudeau, E.M.Ch.M. Janson, R. van Lit, Wassenaar 1992).

Na verwoesting van deze kerk door de Leidse troepen (in 1573 bij het beleg van Leiden) en de ingebruikname van de Dorpskerk door de Hervormden in de wat later daarop volgende jaren, beschikten de katholieken gedurende lange tijd niet over een eigen kerkgebouw.

Pas in 1724 is er weer sprake van een eigen katholieke kerk, op de plaats van de huidige Warenar . (Voor gegevens over de tweede en huidige St. Willibrorduskerk wordt verwezen naar “Gelukkig in Gods naam” van Peter Eldering en “het leven in verleden en heden van de St. Willibrordusparochie te Wassenaar”, van Westenbroek, Waller e.a., Wassenaar 1990).

Deze schuilkerk wordt achtereenvolgens in 1736, 1763 en 1838 tot de kerk van een wat onbestemde architectuur die tot 1906 is blijven staan. Rond de laatste eeuwwisseling bleek ondanks de drie uitbreidingen de kerk te klein, zodat in 1904 de bisschop van Haarlem, mgr. Callier, aan pastoor Bruijstens toestemming gaf voor de bouw van een nieuwe kerk, naar een al in 1903 opgesteld ontwerp van Nicolaas Molenaar. In de daaraan voorafgaande jaren had Bruijstens al zorggedragen voor een door Molenaar ontworpen Zusterhuis en een eerste school (later kleuterschool). De meeste van deze gebouwen betaalde hij grotendeels uit zijn eigen vermogen.

Na de inwijding van de nieuwe kerk in 1905 kon de oude kerk worden afgebroken, zodat beide kerken een korte tijd naast elkaar hebben gestaan.

Op de plaats van de oude kerk werd een door Molenaar ontworpen patronaatsgebouw gerealiseerd, dat vervolgens Jeroenhuis heette en thans de Warenar wordt genoemd.

Onder zijn opvolger, pastoor Tholenaar, werden nog de Annaschool, thans Bonifaciuschool, van Co Bandes en de Willibrordusschool, thans Van Heeckerenhuis, van Th. Wouters gebouwd, zodat daarmee het katholieke complex aan weerszijden van de Kerkstraat zijn volle omvang kreeg.

Inmiddels is de kleuterschool vervangen door een flatgebouw en zijn er plannen ontwikkeld om ook het Zusterhuis en de Bonifaciuschool te slopen. Na realisering van die plannen is dan het katholieke complex weer terug op zijn omvang in de late 19de eeuw.

2. Architectuur en architect

2.1 Kerk

Voor een korte inleiding over de positie van Nicolaas Molenaar in de architectuurgeschiedenis wordt verwezen naar de eveneens in de Wassenaarse monumentencommissie behandelde kunsthistorische beschrijving van het Zusterhuis aan de Kerkstraat.

Het ontwerp van Nicolaas Molenaar voor een nieuwe kerk met pastorie bestaat uit een forse neo-gotische dorpskerk met een in de gebruikelijke samenstelling van voornamelijk neo-rennaissance met neo-gotiek uitgevoerde pastorie. Voor Wassenaar ontwierp hij een basilicale kruiskerk, in dit geval met een hoge lichtbeuk, met een toren die na vierkante geledingen overgaat in een achthoekige, waarbij vier zijden eindigen in wimbergen en de overgang tussen de vierhoekige en de achthoekige geledingen wordt opgevuld door vier bakstenen hoektorens.

De toren wordt geflankeerd door de op Cuypers teruggaande “kleine transeptarmen” die met 3/6 absiden worden afgesloten. Ze anticiperen daarmee op de absiden van de grote transeptarmen die 5/10 worden afgesloten.

Het geheel krijgt zijn bekroning in het oostwaarts gericht koor dat 7/12 is afgesloten. De breedte van de kerk (20 m) is fors tot de verhouding tot de hoogte (16 m), waardoor het interieur een aangename indruk maakt. Mede daardoor en door de beperkingen die hij zich in het ontwerp heeft opgelegd, is Molenaar in staat gebleken een ruime dorpskerk te bouwen die goed past in het dorpsbeeld en heeft niet de veel gemaakte fout herhaald om op het toenmalige platteland een kleine kathedraal te willen stichten. (Voor afmetingen van de kerk wordt verwezen naar “Nicolaas Molenaar”, Stichting MAF, Leeuwarden 1977).

Niet iedereen is even enthousiast over de nieuwe kerk. In zijn standaardwerk over katholieke kerken geeft Kalf als mening: “Uitwendig geheel opgetrokken van en sterkroode, z.g. nageperste rode baksteen maakt deze kerk, die ietwat verlaten aan den weg staat, op een zonnigen dag waarop ik haar zag, een niet zo vriendelijke indruk als men van een dorpskerk wel zou wensen”. (Jan Kalf, De katholieke kerken in Nederland, Amsterdam 1906–1914).

Voor de kerk is loodrecht op de Kerkstraat een historische muur geplaatst, die het kerkhof scheidt van de oprijlaan van de Warenar.

2.2 Pastorie

De pastorie, vastgebouwd aan de rechterkant van de kerk, bevat in het midden van de voorgevel een ingangspartij met erboven een venster.

Links van de ingang is een driezijdig gesloten risaliet, waarachter zich een grote salon bevond. Rechts van de ingang zijn per bouwlaag twee vensters opgenomen, waarachter op de begane grond na een spreekkamer een grote zaal met suite was. Het risaliet eindigt in een driezijdig toelopend dak waarin een dakkapel met neo-gotische omlijsting. In het begin van de tachtiger jaren is de pastorie verbouwd tot service-appartementen, waarbij het oorspronkelijke interieur grotendeels verloren ging.

2.3 Warenar

De Warenar, vastgebouwd aan de linkerzijde van de kerk, is gedeeltelijk in sobere Chaletstijl uitgevoerd. De voorgevel, die nog vrijwel origineel is, wordt voor het rechterdeel grotendeels in beslag genomen door grote ramen met steeds op verschillende wijze gedecoreerde boogtrommels. Hierachter bevond zich de grote zaal. Links van het midden is de hoofdingang met erboven een traptoren uitlopend in een steil dak.

Links is ter hoogte van de daklijn een houten overkapping boven de ramen die associaties opwekt met Chaletstijl. In de ook nog originele linkerzijgevel wordt deze houten overkapping herhaald. Helaas wordt thans het zicht op beide gevels voor een gedeelte ontnomen door een in de tachtiger jaren wat grof uitgevoerde pergola. Aan de achterzijde is in de loop van de tijd het meeste veranderd. Hier is op geslaagde wijze in de tachtiger jaren een grote zaal aangebouwd, die noodzakelijk was om de continuïteit als cultureel centrum te waarborgen.

2.4 Interieur van de kerk

Tot en met het Tweede Vaticaans Concilie in 1960–1964 bezat de kerk een belangrijk neo-gotisch interieur. Met name de preekstoel en de communiebank, beide van Frans zandsteen en geleverd door het atelier Mengelberg, waren van goede kwaliteit.

Het hoogaltaar was uitgevoerd met een hoge eiken opbouw met fijne figurale en architectonische versieringen. De kerk was geheel gepolychromeerd met als iconografie de lijdende kerk in de “kleine” transeptarmen, de strijdende kerk in het schip en de zegevierende kerk in de grote transeptarmen en het koor. De iconografie bestond uit een samenhangend stelsel van ramen, geschilderde teksten, symbolische sjabloonschilderingen en figuratieve schilderingen. Het zou veel te ver voeren om in dit bestek een en ander te beschrijven. Een uitzondering moet echter worden gemaakt voor de schilderingen in de voormalige Willibrorduskapel, noordelijk van het koor en de Jozefkapel, zuidelijk van het koor.

Boven de sacristiedeuren heeft de Wassenaarse schilder Raaphorst afbeeldingen aangebracht respectievelijk over Willibrordus aan de Wassenaarse kust en de dood van Jozef. Met name deze laatste schildering is door zijn eenvoud goed geslaagd.

De ramen zijn van wisselende kwaliteit. De ramen in het priesterkoor, behalve de twee uiterste, zijn van Mengelberg en vallen op door hun goed geschilderde koppen, waar hij overigens ook bekend om was. Ook de ramen in de kapellen links en rechts van het priesterkoor zijn uit het atelier van O. Mengelberg en H.A.N. de Vos uit Utrecht.

De vrouwelijke heiligen in het linkerdeel van de transept zijn zeer matig en voor een deel afkomstig uit het atelier Nicolaas. De mannelijke heiligen in het linker transeptdeel zijn van Joep Nicolaas zelf en van uitstekende kwaliteit.

Van dit oorspronkelijk interieur resteren thans alleen nog de ingekorte tombe van het hoogaltaar, de beide zijaltaren, waarvan het vroegere Jozefaltaar nog uit de vorige kerk komt en vroeg 19de eeuws is en alle ramen, uitgezonderd het monumentale raam in de toren, dat in de zeventigerjaren is vervangen

door draadglas. Een aantal van de vroeger aanwezige heiligenbeelden ligt onder het vooraltaar in het onder de tegelvloer aangebrachte zand.

Alle muren zijn in de zestiger jaren overgewit en het interieur is geheel verwijderd en afgevoerd. De schilderijen bevinden zich naar waarneming bij de laatste restauratie nog goed geconserveerd achter de later aangebrachte verflagen. Bij deze restauratie in 1988 heeft men wel met kleuren getracht opnieuw de neo-gotische sfeer op te roepen, maar heeft men helaas verzuimd zich daarbij te baseren op de historische situatie. Op het hoogaltaar is wel een nieuwe altaaropstand aangebracht, afkomstig van het altaar Brom, dat eerder dienst had gedaan in de begin tachtiger jaren gesloopte Haagse kerk H.H. Engelbewaarders, eveneens van Nicolaas Molenaar.

3. Bescherming

Het behoeft geen betoog dat voor het samenstel van kerk en pastorie de bescherming van de Wassenaarse monumentenlijst gerechtvaardigd is. De cultuurhistorische, architectuurhistorische en stedenbouwkundige waarden zijn evident.

Gezien de samenhang in het complex zou deze bescherming zich eveneens moeten uitstrekken tot de voor- en zijgevel van de Warenar, die evenals de pastorie een geheel vormt met de kerk, voor de muur aan de noordkant van het kerkhof en voor de muur op de scheiding van de Kerkstraat.

Gezien de wijzigingen aangebracht in de zestigerjaren zou de bescherming van het interieur zich kunnen beperken tot de nog aanwezige delen. Het gaat daarbij met name om het vroeg 19de eeuwse voormalige Jozefaltaar in de zuidoostelijke kapel, de beide zich onder de kalk bevindende schilderijen van Raaphorst in de beide oostelijke kapellen, zodat deze bewaard blijven voor mogelijk later herstel en de altaaropstand op het hoogaltaar uit het atelier van Brom en de in 2.4 beschreven glas-in-lood ramen.

Over de bescherming van het grote Adema-orgel is een aanvullend advies nodig van een orgeldeskundige. De parochie, die thans denkt over restauratie van het orgel, zal daar in een later stadium uiteraard meer over te weten komen. (Wanneer het orgel onvoldoende waardevol blijkt, wordt ook gedacht aan vervanging van het instrument door een orgel uit een in de komende jaren elders te slopen neo-gotische kerk).

